

Бутко В. В. Ключевые изменения в образе "Я" женщин, которые попали в ситуацию насилия в семье. В статье представлены результаты эмпирического исследования образа "Я" женщин, которые попали в ситуацию насилия в семье. Представлен короткий анализ изменений в образе "Я" женщин, попавших в ситуацию насилия в семье. Сделан акцент на роли терпения в формировании образа "Я" жертвы и его усиление при повторении "круга насилия". В рамках данного исследования выявлена взаимосвязь чувства вины, тревожности, авторитарной гиперсоциализации, авторитарного вида взаимодействия и самоуважения, как заниженной самооценки, которая приводит к снижению социальных контактов и уменьшению познавательной активности.

Ключевые слова: образ "Я", самооценка, самоуважение, тревожность, чувство вины, познавательная активность, авторитарность, авторитарная гиперсоциализация.

Butko V. V. Key changes in character I am victims of home violence.

The article deals with self-concept of women-victims of domestic violence. The author analyzes tests of 106 women. When they were tested, women-victims of domestic violence were shown the hier level anxiety, sense of guilt, authoritarian hypersocialization, demonstrated authoritarian behavior and low level of self-esteem.

Keywords: domestic violence, self-concept, self-esteem, guilt, anxiety

УДК 159.93

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ У ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Вернік О.Л.

докторант Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ

Розглянуто теоретичні концепції поняття «психологічна готовність», показано недостатність наявних підходів у рішенні проблеми онтологізації даного психологічного знання, запропоновано розглядати психологічну готовність особистості принагідно до життєвих змін, які виявляються на рівні життєдіяльності особистості у її життєвому просторі. При цьому життєдіяльність ми пропонуємо розглядати в контексті еколого-психологічного підходу як певну форму життя особистості, що здійснюється в її життєвому просторі. Останній складає зовнішній бік життя, що має виміри життєвих середовищ. Життєдіяльність при цьому ми пропонуємо пов'язувати з активністю, спрямованою на розвиток, збереження, деструкцію життєвого простору.

Ключові слова: еколого-психологічний підхід, життєвий простір, життєві зміни, життєдіяльність, психологічна готовність, особистість, середовище, спосіб життя.

Психологічна готовність – досить вивчене у сучасній психології поняття. Його пов'язують з внутрішньою позицією, установкою, успішністю, діяльністю, сформованістю певних властивостей і якостей, психологічним станом, ситуацією й ін. Даною проблемою в різні роки успішно займалися О.Г. Асмолов, Б.Г. Ананьєв, А. Бандура, Л.І. Божович, Л.О. Венгер, В.В. Давидов, Д.Б. Ельконін, Ф. Зімбардо, Г. Келлі, К. Левін, М.Ляйппе, В. МакГвайр, Дж. Мід, С. Московічі, В.С. Мухіна, В.М. Мясіщев, Т. Ньюком, Ч. Осгуд, К.К. Платонов, С.Л. Рубінштейн, Л. Терстоун, Д.М. Узнадзе, Л. Фестінгер, Г.О. Цукерман, П.М. Шихирев, В.О. Ядов. Можна навіть стверджувати, що значна більшість досліджень в американській соціальній психології глибоко поєднана з проблемою психологічної готовності⁸.

Проте, в системі західного соціально-психологічного знання одним з суттєвих недоліків, на який вказує значна кількість критиків⁹, є методологія, принципи побудови теорій, зміст вихідних посилів теоретичного аналізу тощо. Це спричиняє ситуацію наявності різноманітних

⁸ За твердженням М.М. Слюсаревського мейнстрімом сучасної американської соціальної психології є проблематика соціальної установки (Доповідь на загальних зборах НАПН України, 2014 р.).

⁹ Див., наприклад, в Г.М. Андрєєвої [2, с. 209-239].

феноменологічних теорій і концепцій, які пояснюють лише конкретні проблемні соціальні ситуації, де розглядається аттітюд.

З іншого боку, у пострадянській психології, в тому числі й у вітчизняній, проблема психологічної готовності часто-густо розглядається в гносеологічному аспекті, який є досить віддаленим від «реального» життя, від конкретних життєвих ситуацій.

В таких умовах вбачаємо за актуальне завдання зближення вказаних підходів у вивченні психологічної готовності, зокрема через включення даного феномену у контекст безпосереднього життя людини. **Метою** статті є виявлення в результаті теоретичного аналізу специфіки психологічної готовності у життєдіяльності особистості.

В психологічних дослідженнях останніх десятиліть в контексті опису тих чи інших феноменів став часто використовуватися термін «життєдіяльність». Разом з тим в результаті аналізу подібних досліджень було виявлено, що в різних дослідженнях він використовується в близьких, але принципово різних значеннях, зокрема як: соціальна життєдіяльність людини, тобто активність в різних сферах соціального життя: професійної, освітньої, громадянської, економічної, політичної і т. і.; біологічна життєдіяльність людини, тобто його функціонування на рівні організму й проблеми пов'язані з безпекою життя; життєдіяльність в особливих умовах, де увагу зосереджують на особливостях активності людини в специфічних умовах: стресі, екологічно неблагополучних регіонах, екстремальних умовах; життєдіяльність соціальних груп; життєдіяльність суб'єкта життя або «реальна життєдіяльність».

Термін «реальна життєдіяльність» став використовуватися в російській психології з середини 1990-х років, в якості «робочого інструменту» для вирішення завдання онтологізації психології, яка відбувається у міру виходу її за межі гносеологічного розуміння психіки як відображення об'єктивної реальності (А.В. Брушлинський; К.А. Абульханова). Усвідомлення обмеженості і недостатньої релевантності життя лабораторних досліджень особистості привело до зосередження центру уваги дослідників на проблемах повсякденної дійсності, «життєвої онтології» (С.Л. Рубінштейн), «життєвого простору» (К. Левін).

Одна з досить значних спроб розширити і збагатити психологічним змістом поняття життєдіяльність була здійснена К.В. Карпинським [9]. Він пропонує розглядати життєдіяльність в рамках дослідження життєвого шляху особистості, в якому вона виступає суб'єктом власного життя. Автор розглядає суб'єктогенез як історичний процес, як рух людини від симбіозу з іншими до саморегуляції і самовизначення. Життєдіяльність є особливою формою довільної практичної і пізнавальної активності по відношенню до життя, є, з точки зору науковця, різновидом практичної діяльності, спрямованої на перетворення життя в індивідуальний життєвий шлях відповідно до особистісних смислів.

Визнаючи безсумнівну цінність запропонованого підходу варто зауважити таке. По-перше, згідно з реаліями життєвого досвіду, відображеного не тільки у численних наукових дослідженнях, але й зокрема у творах всесвітньої художньої літератури, вкрай рідко можна знайти людину, яка б однозначно усвідомлено вибудовувала власний життєвий шлях, чіткий план життя. В переважній більшості мова йде про орієнтири, локальні цілі (навіть пролонговані на кілька років чи десятиріч), проекти, бажання, мрії тощо.

Подібний спосіб життя був притаманний Б. Франкліну. Його «піраміда», досить популярна в теоріях тайм-менеджменту, являє собою скоріше ідеалізацію певного способу життя в руслі позитивістського світогляду, який жодним чином не вписується в екологічну парадигму взаємної включеності в середовища буття.

Звідси окреслюється друге проблемне місце запропонованого підходу. Середовище тут розглядається щонайбільше як фактор, в гіршому випадку як матеріал життєдіяльності, але не як системотвірна необхідна і достатня складова життя, елементом якого і є людина.

Життєдіяльність можна співставити в теоретичному плані з категорією діяльності. Проте варто відзначити декілька моментів. Не кожна виконувана людиною частинна діяльність може розглядатися як життєдіяльність. В цьому наша позиція не співпадає з поглядами К.В. Карпинського [9, 193 с.], який вважає, що саме у життєдіяльності розкриваються закономірності зіткнення, переплетення, зв'язування різноманітних частинних діяльностей.

Кожна з них може виконувати одну з чотирьох функцій – 1) бути складовою мети; 2) сприяти досягненню мети; 3) перешкоджати досягненню мети; 4) створювати конфлікт щодо досягнення мети. Певні питання викликає й введення цілі в структуру життєдіяльності. Яка ціль мого життя? К.В. Карпинський відповідає – знаходження смислу життя в процесі отримання кінцевого продукту – життєвого шляху.

В контексті екопсихологічного підходу ми пропонуємо розглядати життєдіяльність особистості як певну форму її життя, що здійснюється в її життєвому просторі. Останній складає зовнішній бік життя, що має виміри життєвих середовищ. Кожне з цих середовищ – освітнє, професійне, природно-ландшафтне, міжособове, побутове й ін. – являє собою проекцію життєвого простору. В процесі життя, на життєвому шляху або в різних ситуаціях цей простір може розширюватися чи звужуватися до одного двох середовищ. Таке досить часто відбувається, наприклад, при переживанні втрати, серед певних верств населення (бомжі, літні люди й ін.).

Життєдіяльність при цьому ми пропонуємо пов'язувати з активністю, спрямованою на розвиток, збереження, деструкцію життєвого простору. Здійснюючи ту чи іншу діяльність в конкретному середовищі, використовуючи життєвий ресурс, людина може ставити за мету підтримати дане середовище, розвинути чи зруйнувати його. Співвідношення вказаних трьох векторів активності у життєвому просторі визначає характер життєдіяльності особистості. Перед кожним з нас в тих чи інших проблемних точках життя постає питання – розвивати одне чи підтримувати, забезпечувати інше, а, можливо, розірвати, припинити третє?

В процесі життєдіяльності, на відміну від діяльності ключову роль грає не мета й відповідна успішність як її відповідність отриманому результату, але сам результат як те, що продукується, з'являється в процесі життєдіяльності й змінює як середовище, так і особистість. З іншого боку, через такі внутрішні і зовнішні зміни ініціюється життєва активність.

В загальному випадку при аналізі проблеми психологічної готовності значна кількість науковців (наприклад, у [7]) виокремлює два напрямки розгляду – 1) готовність до діяльності і 2) готовність, як певний стан особистості відповідно до конкретної ситуації розвитку. В першому випадку мова йде про готовність до трудової, педагогічної, управлінської, учінневої, військової діяльності тощо. У загальному вигляді готовність до діяльності являє собою синтез психологічних феноменів – настрою особистості перед виконанням діяльності; внутрішньої позиції особистості; підготовленості до діяльності [8]. Додамо до цього, що психологічна готовність у даному напрямку забезпечує відповідний цілі результат, тобто успішність діяльності.

Прихильники другого підходу вважають готовність до діяльності необхідною, проте не достатньою складовою психологічної готовності, досліджуючи останню у контексті вікового і особистісного розвитку людини. Вони розглядають даний феномен як особистісне утворення або новоутворення, яке з'являється у певний стабільний життєвий період розвитку. В даному аспекті вивчається насамперед готовність до школи, а в останні десятиліття – готовність до шлюбу, вагітності, батьківства, усиновлення, інвалідності і ін. Вхідження до конкретної нової соціальної ситуації визначається адаптацією, успішність якої повинна забезпечити психологічна готовність. Зазвичай кожна така ситуація пов'язується вже не з конкретною, але з віялом часткових можливих діяльностей. Одночасно більш важливу роль у даному підході починає відігравати безпосереднє соціальне оточення, зокрема його рівень агресивності чи сприятливості.

Слід відзначити, що частина науковців вважає психологічну готовність складовою (разом з фізичною) професійної готовності. У такому випадку остання розглядається як 1) тривала (професійна підготовленість) і 2) короткочасна або особливий психічний стан, що характеризується наявністю в суб'єкта образу структури певної дії та стійкої спрямованості свідомості на її виконання (за П.П. Горностаєм, [5]). О.М. Кокун фіксує увагу на трьох підходах до розуміння готовності до діяльності [10]:

- в першому вона розуміється складним утворенням, яке включає у себе когнітивний, мотиваційний, емоційно-вольовий компоненти, як сукупність знань, вмінь та навичок, професійно важливих якостей особистості, які повинен мати фахівець для успішного виконання діяльності;

- у другому пов'язується з певним функціональним станом, що сприяє успішній діяльності, забезпечує її високий рівень;
- у третьому готовність розуміється як складне особистісне утворення, що включає професійно важливі якості особистості, вміння і психологічні стани.

Однією з базових складових психологічної готовності людини вважається особистісна установка (за С.Л. Рубінштейном) або внутрішня позиція особистості (за Л.І. Божович). «Установка особистості, – пише С.Л. Рубінштейн, – це зайнята нею позиція, яка полягає в певному відношенні до значимих цілей і завдань, й виражається у вибірковій змобілізованості і готовності до діяльності, спрямованої на їх здійснення ... Це прищеплення до діяльності. Утворення установки припускає входження суб'єкта в ситуацію і прийняття ним завдань, які в ній виникають, вона залежить від розподілу того, що суб'єктивно значимо для індивіда. Установка особистості в широкому, узагальненому значенні містить в собі також вибірконе ставлення до чогось значущого для особистості і пристосування до відповідної діяльності або способу дії вже не окремого органу, а особистості в цілому...» [13].

Під внутрішньою позицією Л.І. Божович усвідомлює єдину систему реально діючих мотивів по відношенню до оточення або якої-небудь сфери життя, усвідомлення себе як в контексті конкретної ситуації, так і в цілому [3]. Розвиваючи даний підхід, Д.В. Лубовський стверджує, що внутрішня позиція являє собою єдність трьох компонентів – 1) рефлексивного, 2) емоційного і 3) мотиваційного [11, 7]. Також, в контексті ситуації вступу до школи, внутрішня позиція визнається нижчим актуальним рівнем психічного розвитку, необхідного для початку навчання (там же).

Наступним елементом психологічної готовності до діяльності вважається її довільна саморегуляція. Н.І. Гуткіна, аналізуючи готовність до шкільного навчання, вважає, що для свідомого регулювання поведінки людина повинна бажати її здійснювати, або розуміти, що це їй потрібно [6].

Ще однією складовою складовою психологічної готовності виділяють загальні здібності суб'єкта, його знання, вміння, досвід (А.К. Маркова, В.Д. Шадріков). Здібності і досвід визначають ефективність і успішність виконання діяльності. Інтегральним показником здібностей, знань і умінь, на погляд В.Д. Шадрікова [16], вважається інтелект, з чим пов'язується наявність планів, програм, знань, їх цілісним характером функціонування.

Більшість з проаналізованих у вітчизняному науковому просторі підходів так чи інакше вписуються у вищевказану модель. Наприклад, Н.В. Ніжегородцева і В.Д. Шадріков у структурі психологічної готовності до навчання у школі виділяють такі блоки якостей, важливих для учінневої діяльності: особистісно-мотиваційний, прийняття учбової задачі, уявлення про зміст власної діяльності, інформаційний і управлінський [16]. С.М. Кусакіна, досліджуючи психологічну готовність до навчання у ВНЗ, пропонує трикомпонентну модель, включаючи до неї вольовий, мотиваційно-професійний і когнітивно-темповий елементи [8].

Отже у структурі психологічної готовності виділяють щонайменше два базових компоненти – *особистісний*, що виявляється у єдності емоційної, мотиваційної і рефлексивної складових та *операціональний*, тобто знання, вміння, навички, досвід принагідно до конкретної ситуації розвитку. На рис. 1 зображено базову модель структури психологічної готовності.

Однією із спроб онтологізувати поняття психологічної готовності вважаємо підхід запропонований О.С. Романовою [12]. За твердженням дослідниці, категорія психологічної готовності стає «мовби системотвірним стрижнем, передусім для трьох понятійних систем, що відображують важливіші аспекти людського життя – це розвиток суб'єкта; його готовність до професійної діяльності (з розмаїттям пластів різних видів готовності); рух суб'єкта на відрізок життєвого шляху у фазі ситуаційної кризи, коли виникають .. проблеми між можливостями суб'єкта і його перспективами, обмеженими розвитком реальної ситуації» (див. рис. 2).

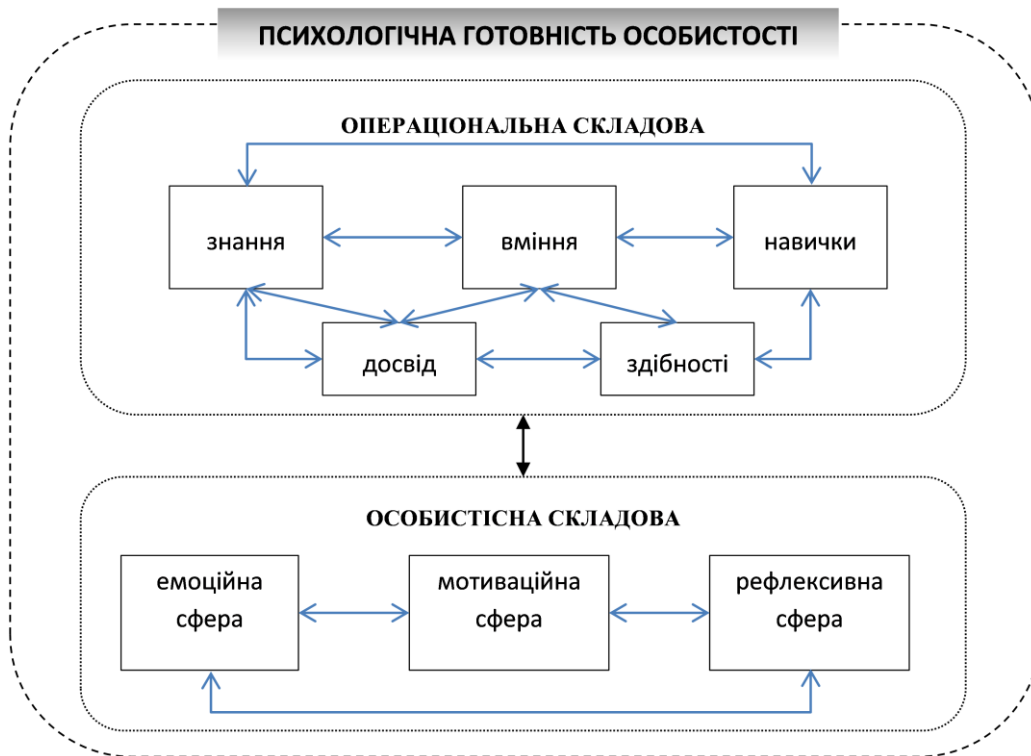

Рис. 1. Структура психологічної готовності особистості

Щодо професійного становлення, психологічна готовність виявляється на різних рівнях життя людини, серед яких: розвиток суб'єкта; розвиток світу і його відображення у суб'єкті; рух життєвої ситуації; підготовка до професійної діяльності; безпосередня професійна діяльність; особистісні проблеми і конфлікти в ході здійснення безпосередньої професійної діяльності.

У вказаних підходах щодо психологічної готовності, з нашої точки зору, недостатньо враховується два суттєвих моменти. По-перше, часто-густо випадає середовищний контекст, який у кращому випадку зводиться до фізичних і соціальних умов і чинників діяльності. Хоча саме середовища життя являють собою складові (виміри) *життєвого простору особистості*, в якому й здійснюється, реалізується, розгортається життєва активність людини.

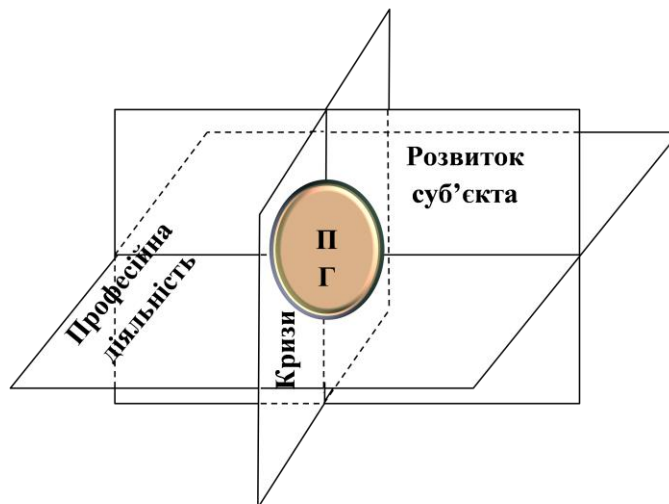

Рис. 2. Психологічна готовність у проявах життя людини (за концепцією О.С. Романової)

На роль середовищ життя у формуванні психологічної готовності вказувала, зокрема, О.М. Борисова. Вона відзначала, що старші підлітки в основному обирають ті сфери життя, в

яких ними досягнуто певний прогрес. Таке обумовлює спрямованість їхніх інтересів й формування готовності до подальшого розвитку у відповідних сферах. [4, с. 121].

По-друге, психологічна готовність розглядається у відриві від безпосереднього життя окремого індивіда. Й, таким чином, досить часто не враховується її онтологічність, яка відображується у *життєдіяльності особистості*. У даному контексті можна казати про готовність не до конкретної діяльності чи ситуації (періоду життя), але до *змін* у житті, тобто до змін у життєвому просторі та / або у життєдіяльності особистості. Такі зміни можуть бути вимушеними, під впливом зовнішніх обставин, чи довільними, усвідомлюваними чи автоматизованими. Вони призводять до втрати балансу, відповідності між усталеним способом життя індивіда і вимогами середовищ життєдіяльності. Отже, психологічна готовність до життєвих змін забезпечує відновлення такої рівноваги.

В цілому розглянуті підходи до психологічної готовності не суперечать, але доповнюють одне одного. При цьому, кожна з проаналізованих ситуацій однозначно пов'язується з рівнем об'єкта, до якого спрямована психологічна готовність й виявляється через щонайменше дві характеристики – ступень визначеності об'єкта та включеність у нього середовища життя (див. рис. 3).

Психологічна готовність до...	Ступень невизначеності	Середовище
<i>діяльності</i>	низький	відсутнє, є окремі складові
<i>соціальної ситуації</i>	середній	як соціальне оточення
<i>життєвих змін</i>	високий	як життєвий простір

Рис. 3. Рівні об'єктів психологічної готовності особистості

В статті розглянуто теоретичні концепції поняття «психологічна готовність», показано недостатність наявних підходів у рішенні проблеми онтологізації даного психологічного знання, запропоновано розглядати психологічну готовність особистості принагідно до життєвих змін, які виявляються на рівні життєдіяльності особистості у її життєвому просторі.

Література

1. Абульханова-Славская К.А. Развитие личности в процессе жизнедеятельности // Психология формирования и развития личности. - М.: Наука, 1981. - С.29-45.
2. Андреева Г.М., Богомолова Н.Н., Петровская Л.А. Зарубежная социальная психология XX столетия: Теоретические подходы: Учеб. пособие для вузов. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 287 с.
3. Божович Л.И. Этапы формирования личности в онтогенезе // Возрастная и педагогическая психология [Текст] : хрестоматия: Для студ. высш. пед. учеб. заведений / Сост. И.В. Дубровина и др. – М. : Academia, 2001. – С. 78-82.
4. Борисова Е.М. Профессиональное самоопределение: личностный аспект. // Дис. ...доктора психол. наук. – М. : ПИ РАО, 1995. – 411 с.
5. Горностай П.П. Формирование психологической готовности старшеклассников к педагогической деятельности: автореф. дисс... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 / П. П. Горностай. – К., 1988. – 149 с.
6. Гуткина, Н. И. Психологическая готовность к школе [Текст] / Н. И. Гуткина. – М. : НПО «Образование», 1996. – 160 с.
7. Желудева С.В. Психологическая готовность к браку на разных этапах периода взрослости / Светлана Васильевна Желудева : дис. ... канд. психол. наук. – Ростов-на-Дону, 2009 – 258 с.
8. Капина О.А. Структура психологической готовности к выбору профессии [Текст] / О.А. Капина // Ярославский педагогический вестник – 2011 – № 3 – Том II (Психолого-педагогические науки). – С. 205-207.
9. Карпинский К.В. Жизнедеятельность как форма активности субъекта жизни // Методология и история психологии. – Том 5. Выпуск 1. – 2010. – С. 184-202.
10. Кокун О.М. Зміст та структура психологічної готовності фахівця до екстремальних видів діяльності // Проблеми екстремальної та кризової психології. – Вип. 7, 2010. – С. 182-190.

11. Лубовский, Д. В. Понятие «внутренняя позиция личности» в работах Л. И. Божович: теоретические аспекты и современные исследования [Текст] / Д. В. Лубовский // Журнал практического психолога. – 2008. – № 5. – С. 157–171.
12. Романова Е.С. Профессиональное становление и развитие с позиций дуального подхода // Системная психология и социология, 2010, том 1, №1. – Ел. ресурс: http://systempsychology.ru/journal/n_1_2010/8-romanova-es-professionalnoe-stanovlenie-i-razvitie-s-pozicij-dualnogo-podxoda.html.
13. Рубинштейн, С. Л. Основы общей психологии [Текст] / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2000. – 712 с.
14. Тарновская А. С. Формирование психологической готовности студентов университета к педагогической деятельности в школе: автореф. дис. ...канд. психол. наук: спец. 19.00.07 / НИИ психологии УССР / А. С. Тарновская. – К., 1991. – 20 с.
15. Таротенко, О. А. Структура психологической готовности к выбору профессии в юношеском возрасте / О. А. Таротенко // Системогенез учебной и профессиональной деятельности: материалы IV Всероссийской научно-практической конференции. – Ярославль : Изд-во ЯГПУ, 2009. – 317 с.
16. Шадриков В.Д., Нижегородцев Н.В. Психолого-педагогическая готовность ребенка к школе. – М.: Гуманит.изд.центр ВЛАДОС, 2001- 256 с.
17. Шептенко О.Б. Системная детерминация профессиональных установок в реальной жизнедеятельности (На материале педагогического труда) / Олеся Борисовна Шептенко : дис. ... канд. психол. наук. – Барнаул, 1998 – 150 с.

REFERENCES

1. Abul'hanova-Slavskaja K.A. (1981) Razvitie lichnosti v processe zhiznedejatel'nosti // Psihologija formirovanija i razvitija lichnosti.[Personality development in the process of life // Psychology of formation and development of personality] – М.: Nauka, 29-45 [in Russian].
2. Andreeva G.M., Bogomolova N.N., Petrovskaja L.A. (2002) Zarubezhnaja social'naja psihologija HH stoletija: Teoreticheskie podhody: Ucheb. posobie dlja vuzov. [International social psychology of the twentieth century: Theoretical Approaches: A manual for schools] – М.: Aspekt Press,. [in Russian].
3. Bozhovich L.I. (2001) Jetapy formirovanija lichnosti v ontogeneze // Vozrastnaja i pedagogicheskaja psihologija [Stages of formation of personality in ontogenesis. Age-related and pedagogical psychology] : hrestomatija: Dlja stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenij / Sost. I.V. Dubrovina i dr. – М. : AcademiA, 78-82 [in Russian].
4. Borisova E.M. (1995) Professional'noe samoopredelenie: lichnostnyj aspekt. [Professional self-determination: the personal aspect] // Dis. ...doktora psihol. nauk. – М. : PI RAO [in Russian].
5. Gornostaj P.P. (1988) Formirovanie psihologicheskoy gotovnosti star- sheklassnikov k pedagogicheskoy dejatel'nosti [Formation of psychological readiness of senior pupils to teaching]: avtoref. diss... kand. psihol. nauk: spec. 19.00.07 / P. P. Gornostaj. – К., [in Russian].
6. Gutkina, N. I. (1996) Psihologicheskaja gotovnost' k shkole [Psychological readiness for school] / N. I. Gutkina. – М. : NPO «Образование» [in Russian].
7. Zheludeva S.V. (2009) Psihologicheskaja gotovnost' k braku na raznyh jetapah perioda vzroslosti [Psychological readiness for marriage at different stages of adulthood] / Svetlana Vasil'evna Zheludeva : dis. ... kand. psihol. nauk. – Rostov-na-Donu [in Russian].
8. Kapina O.A. (2011) Struktura psihologicheskoy gotovnosti k vyboru professii [The structure of the psychological readiness to choice of profession] / O.A. Kapina // Jaroslavskij pedagogicheskij vestnik – 2011 – № 3 – Tom II (Psihologo-pedagogicheskie nauki), 205-207 [in Russian].
9. Karpinskij K.V. (2010) Zhiznedejatel'nost' kak forma aktivnosti subjekta zhizni [Life activity as a form of activity of the subject of life] // Metodologija i istorija psihologii – Methodology and History of Psychology, 5, 1, 184-202 [in Russian].
10. Kokun O.M. (2010) Zmist ta struktura psihologichnoї gotovnosti fahivcja do ekstremal'nih vidiv dijal'nosti [The content and structure of the specialist psychological preparedness for extreme

- activities] // Problemi ekstremal'noï ta krizovoï psihologii – Problems Extreme and Crisis Psychology, 7, 182-190 [in Ukrainian].
11. Lubovskij, D. V. (2008) Ponjatie «vnutrennjaja pozicija lichnosti» v rabotah L. I. Bozhovich: teoreticheskie aspekty i sovremennye issledovanija [The concept of "internal position of the person" in the works Bozhovich: theoretical aspects and current research] / D. V. Lubovskij // Zhurnal prakticheskogo psihologa – Journal of Practical Psychologist, 5, 157–171 [in Russian].
  12. Romanova E.S. (2010) Professional'noe stanovlenie i razvitie s pozicij dual'nogo podhoda [Professional growth and development from the standpoint of the dual approach] // Sistemnaja psihologija i sociologija – Systemic Psychology and Sociology, 2010, tom 1, №1. – El. resurs: http://systempsychology.ru/journal/n_1_2010/8-romanova-es-professionalnoe-stanovlenie-i-razvitie-s-pozicij-dualnogo-podxoda.html [in Russian].
  13. Rubinshtejn, S. L. (2000) Osnovy obshhej psihologii [Fundamentals of General Psychology] / S. L. Rubinshtejn. – SPb. : Piter [in Russian].
  14. Tarnovskaja A. S. (1991) Formirovanie psihologicheskoy gotovnosti studentov universiteta k pedagogicheskoy dejatel'nosti v shkole [Formation of psychological readiness of students to university teaching activities at school] : avtoref. dis. ...kand. psihol. nauk: spec. 19.00.07 / NII psihologii USSR / A. S. Tarnovskaja. – K. [in Russian].
  15. Tarotenko, O. A. (2009) Struktura psihologicheskoy gotovnosti k vyboru professii v junosheskom vozraste [The structure of the psychological readiness for a trade choice in adolescence] / O. A. Tarotenko // Sistemogenez uchebnoj i professional'noj dejatel'nosti: materialy IV Vserossijskoj nauchno-prakticheskoy konferencii. – Jaroslavl' : Izd-vo JaGPU [in Russian].
  16. Shadrikov V.D., Nizhegorodcev N.V. (2001) Psihologo-pedagogicheskaja gotovnost' rebenka k shkole [Psycho-educational child's readiness for school]. – M.: Gumanit.izd.centr VLADOS [in Russian].
  17. Sheptenko O.B. (1998) Sistemnaja determinacija professional'nyh ustanovok v real'noj zhiznedejatel'nosti (Na materiale pedagogicheskogo truda) [System determination of professional settings in real life activity (On a material of pedagogical work)] / Olesja Borisovna Sheptenko : dis. ... kand. psihol. nauk. – Barnaul [in Russian].

Психологическая готовность в жизнедеятельности личности

А.Л. Верник, докторант, Институт психологии имени Г.С. Костюка НАПН Украины,

г. Киев

Рассмотрены теоретические концепции понятия «психологическая готовность», показана недостаточность существующих подходов в решении проблемы онтологизации данного психологического знания, предложено рассматривать психологическую готовность личности в отношении к жизненным изменениям, которые выявляются на уровне жизнедеятельности личности в ее жизненном пространстве. При этом жизнедеятельность мы предлагаем рассматривать в контексте эколого-психологического подхода как форму жизни личности, осуществляющуюся в ее жизненном пространстве, которое рассматривается в проекциях на конкретные среды жизнедеятельности. Жизнедеятельность при этом мы предлагаем связывать с активностью, направленной на развитие, сохранение, разрушение жизненного пространства.

Ключевые слова: эколого-психологический подход, жизненное пространство, жизненные изменения, жизнедеятельность, психологическая готовность, личность, образ жизни, среда.

Psychological readiness in the life activity of personality

Oleksii Vernik, the doctoral candidate, G.S.Kostiuk Institute of Psychology NAPS Ukraine, Kyiv

The article deals with the theoretical concept of "psychological readiness". We show that existing approaches to analyzing of this category are insufficient in solve the problem of the ontologization of psychological knowledge. Psychological readiness is a rather important concept in modern psychology. It is associated with an internal position of personality, attitude, success, activity, formation of certain properties and qualities, psychological state, situation, etc. This problem was successfully solved over the years by foreign and ukrainian psychologists.

In general, the structure of psychological readiness includes at least two basic components – personal, realizing in the integration of emotional, motivation and reflexive components, and operational, realizing in the knowledges, skills, experience to a social situation of development.

We propose to consider the psychological readiness of the person according to the life changes that discover its properties in the life activity and the life space of personality. Thus, we propose to analyze the life activity in the context of ecologico-psychological approach, as a form of life of personality, implemented in his space of life. The space of life defined through different environments, that is a dimensions of it.

The life activity of personality we offer to associate with the activity, focusing on the development, conservation, degradation of the life space.

Keywords: ecologo-psychological approach, life space of personality, life changes, life activity of personality, psychological readiness, personality, lifestyle, environment.

УДК 159.923.2:37.011.3-051

СПЕЦИФІКА ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ ВЧИТЕЛІВ

Власенко І.А.

У статті встановлено, що вчителям притаманне: усвідомлення недостатньої адекватності оплати праці особливостям педагогічної діяльності; часткове усвідомлення внутрішньоособистісних конфліктів та причин їх виникнення; спрямування способів подолання внутрішньоособистісних конфліктів насамперед на пошук соціальної підтримки. У вчителів виявлено конфлікти різних типів: мотиваційні, ціннісно-сміслові, рольові та конфлікти самооцінки. Найбільш вираженими є конфлікти самооцінки та мотиваційні конфлікти вчителів. Врахування результатів дослідження дасть змогу розробити та провести психокорекційні заходи щодо попередження та ефективного подолання таких конфліктів.

Ключові слова: внутрішньоособистісні конфлікти, протиріччя, вчителі, конфлікт самооцінки, мотиваційний конфлікт

У сучасній Україні відбуваються масштабні соціально-економічні, політичні, духовні зміни. Трансформується як суспільна, так і індивідуальна свідомість. Загальна нестабільність призводить до загострення протиріч – як на рівні соціальних структур - між державами, соціальними групами, індивідами, так і внутрішньоособистісних протиріч. Згадані процеси супроводжуються змінами ціннісних засад усіх суспільних груп. Не є виключенням вчителі. Вони перебувають на перетині очікувань різних груп: учнів, їхніх батьків, колег, адміністрації і нерідко переживають стани внутрішньоособистісних конфліктів.

Постановка проблеми. Психологічний стан учителя безпосередньо відображається на психоемоційному стані учнів, ефективності навчального процесу, його взаємодії з соціальним оточенням, тому актуальним вважаємо з'ясування специфіки внутрішньоособистісних конфліктів у професійній діяльності вчителя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорія внутрішньоособистісних конфліктів об'єднує психологічні конфлікти, що полягають у зіткненні різних особистісних утворень, представлені у свідомості індивіда відповідними переживаннями [2, с. 79]. Такі конфлікти в психологічній літературі визначаються як внутрішньоособистісні, особистісні, внутрішні, інтрасуб'єктні, інтраперсональні і власне психологічні.

Проблему внутрішньоособистісного конфлікту досліджують вітчизняні вчені в контексті аналізу самосвідомості особистості (В.В.Столін), типології життєвих світів (Ф.Є.Василюк), вікового і професійного розвитку особистості (Л.Г.Боброва, Т.Ю.Гущина, В.О.Жданов, А.В.Кунцевська), ціннісних аспектів конфлікту (Д.В.Грешньов, О.Б.Фанталова).

У вітчизняній психології внутрішньоособистісний конфлікт розглядається як важливий механізм розвитку і саморозвитку особистості (О.М.Леонтьєв, В.В.Столін, В.С.Мерлін). Особистість переходить на вищий щабель розвитку через усвідомлення та подолання внутрішньоособистісних протиріч та конфліктів (О.А.Донченко, Б.С.Братусь, Л.М.Мітіна).